

EL SÀHARA,
LA TERRA PROMESA

Collecció Periodisme, 4

Dirigida per Guillermo López García

Vicent Garcia Devís

El Sàhara

La terra promesa

Pròleg de Carles Prats Padrós

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació
VALÈNCIA, 2019

Edició composta amb Brill i Bw Modelica per a l'interior i Courier per a la coberta; l'interior s'ha imprès sobre paper Coral Book Ivory de 90 g/m² i les cobertes amb cartolina Creator Silk de 350 g/m²

© 2019, de les fotografies: Vicent Garcia Devís

© 2019, del pròleg: Carles Prats Padrós

© 2019, Vicent Garcia Devís

© 2019, d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim
Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació
Corona, 36 — 46003 València
Tel.: +34 963 883 169
iam@alfonselmagnanim.com
www.alfonselmagnanim.net

Disseny de la coberta: Eugenio Simó

Disseny de la col·lecció: Jaume Ortola

Il·lustració de la coberta: Mur de sorra que divideix el Sàhara;
foto de Gabriel Martí

ISBN: 978-84-7822-794-5

Dipòsit legal: V. 415-2019

Maquetació: Ártico Digital

Impressió: IMPREMTA
DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA

Índex

Pròleg. Camps d'ànimes entre parèntesi	11
El viatge, d'Europa a Àfrica	17
El Sàhara, la terra promesa	25
Reclamacions històriques obsoletes	27
La colonització d'Àfrica	29
Kissinger, la llarga mà d'Amèrica	37
La Marxa Verda	41
Els errors de la desfeta	45
El Front Polisario	49
El primer any de l'ocupació. L'èxode, la diàspora	53
Amb el fusell, la llibertat	55
La fugida a l'interior del desert	57
Centres clandestins de detenció	61
Els efectes de la guerra de propaganda	63
Gènesi i organització	65
Guerra de guerrilles	69
El santuari de Tinduf, l'infern de pedres	73
La guerra eterna...	75
Guerra i política	83
El mur, els murs de sorra	87
La situació actual al Sàhara	95
Anex. Els segrestos familiars	103
Tres històries, com milers d'altres	107
Fotografies	111

Als meus fills, Alexandre i Arnau.

Com ells, molts joves sahrauís viuen al desert sense esperança.

Als meus pares,

molts ancians sahrauís no tornaran a vore l'amada mar d'Al-Aaiun.

A mon tio Batiste,

mort a mans d'un brigada franquista l'any 1944,

mentre feia la mili al nord d'Àfrica.

Per als «fills dels núvols» els pobles han de decidir el seu futur,

sense llibertat no hi ha consol possible però, tal vegada,

aquestes paraules del poeta Miquel Martí i Pol els donen esperances:

«Tot està per fer i tot és possible!»

Pròleg. Camps d'ànimes entre parèntesi

Un camp de refugiats pot arribar a ser una ciutat. Fins i tot, una gran ciutat. A Shamshatoo, a una quarantena de quilòmetres de Peshawar, a l'oest del Pakistan, hi van arribar a viure més de 53.000 ànimes. A Idomeni, a la frontera entre Grècia i Macedònia, hi van arribar a concentrar-s'hi prop de 20.000 somiadors que aspiraven a entrar a una Europa que els havia girat l'esquena i que els abocava de nou al mar, a les aigües de les quals havien tingut la sort d'escapar. Les mateixes que s'havien emportat cap al fons de les profunditats els seus fills, pares o germans, com descriu amb una cruesa esfereïdora i alhora una gran sensibilitat el metge de Lampedusa Pietro Bartolo a «Llàgrimes de sal».

La immensitat dels camps és una de les primeres imatges que es fixa a la retina. L'horitzó el marcava una línia inacabable de precàries cases de fang, en el cas del Pakistan; o de milers de tendes de campanya de totes les mides i colors, a Grècia. Anys després, són records i sensacions ben vius. Com ho és la sequedat als ulls i la gola per la pols i el fum.

Com en tota ciutat, hi ha barris amb famílies i clans. La gent se'n va a viure prop dels seus iguals, com ens ajuntem tots –voluntàriament o involuntàriament– amb aquells que parlen la nostra llengua o s'assemblen a nosaltres quan viatgem a l'estranger. En un camp de refugiats també passa. I, és clar, també es reproduïxen els conflictes que els refugiats porten a la motxilla. A Idomeni, hi havia zones de kurds, d'àrabs, d'afganesos, de pakistanesos... La misèria i la tristesa convertides en quotidianitat eren el millor caliu per atiar els conflictes que creïen haver deixat enrere. Qualsevol mala cara o paraula fora de to podia encendre una foguera i desfermar violents enfrontaments.

Un camp de refugiats és una ciutat, però no pas com les altres. Els seus habitants no hi han anat de grat. En voldrien fugir, però no poden escapar. És una ciutat artificial que detesten però que necessiten per sobreviure. És el seu refugi, per precari, insalubre i deshumanitzat que sigui. Com tota ciutat, un camp de refugiats té les seves avingudes, carrers i carrerons. Grans espais per on circulen cotxes, carros estirats per animals i persones. Amples autopistes de fang quan plou i plenes de pols quan el sol crema. Estrets viaranyos per on transiten milers de vides anònimes. Vides en un parèntesi de mesos, anys o, fins i tot, dècades. Quan vaig visitar els camps de Shamshatoo i Jallozai, la tardor del 2001, després de l'11S, els milers d'afganesos que hi vivien, hi portaven uns vint anys. Els camps al Pakistan es van començar a omplir l'any 1980, poc després de la invasió soviètica, la vigília de Nadal del 1979, que havia d'apuntalar el cop d'Estat comunista de l'abril de 1978, en plena Guerra Freda. L'Afganistan va pagar un alt preu que encara està pagant per ser un país utilitzat per les dues grans potències per enfrontar-se indirectament.

Shamshatoo i Jallozai eren només dos dels cent cinquanta camps de refugiats afganesos que hi havia repartits per tot el Pakistan. Ja han passat gairebé quaranta anys del cop d'Estat, la invasió soviètica, els mujahidins, els talibans, la invasió aliada... quatre dècades amb una guerra amb major o menor intensitat que ha expulsat els ciutadans del país. I encara avui, quaranta anys després, el Pakistan és el segon país del món que més refugiats acull després de Turquia, amb 1,4 milions i 2,9 milions, respectivament, segons l'Alt Comissariat de l'ONU per als Refugiats. Són només una petita part dels 65,6 milions de persones que s'han vist obligades a desplaçar-se arreu del món, fugint de la guerra, la fam i la misèria. I encara més preocupant: més de la meitat, 22,5 milions, tenen menys de 18 anys. Mai en la història de la humanitat tanta gent havia hagut de fugir per salvar la vida i buscar un futur millor. I, probablement, mai la indiferència de la resta del món havia estat tant gran, com demostren conflictes i refugiats oblidats com són els sahrauís o els rohingyas.

Malgrat l'oblit del món, els refugiats ho són perquè volen viure. D'altra manera haurien mort sota les bombes o haurien estat víctimes de represàlies. La resiliència i la paciència els defineix. D'aquí que intentin aferrar-se al futur començant a construir-lo des del camp mateix. Mentre esperen papers per poder marxar o que la situació als seus països d'origen millori. És per això que als camps hi véiem també, com en qualsevol ciutat del món, comerços i serveis. Parades improvisades esdevingudes autèntiques botigues de queviures, cigarrets o el que sigui, sortit de ves a saber d'on. Recordo encara un dels forns on coïen *naan* a Shamshatoo. Aquell pa sense llevat ni sal era una delícia enmig de tanta misèria. Els milers d'afganesos que vivien al camp trobaven en aquell forn olors i sabors que havien deixat enrere amb el seu exili. Les mateixes sensacions que experimentaven els sirians que cuinaven com podien a les vies del tren a Idomeni, a pocs metres de la concertina que els separava de Macedònia. Sota un vagó, lluny de mirades indiscretes, aixoplugats de la pluja i protegits del vent, una família cuinava i menjava com si la resta del món no existís. Compartir un àpat ha estat sempre la manera que els humans, com animals que som, hem tingut per acostar-nos els uns als altres. No és exclusiu de la nostra espècie. Compartir el menjar és una de les millors maneres d'establir una amistat i connectar amb l'altre. També ens situa a tots a un mateix nivell. Tots necessitem menjar. Al voltant d'una taula o d'un plat, quan ni tan sols hi ha taula, desapareixen les diferències socials, culturals o, fins i tot, idiomàtiques. La Fàtima és la matriarca dels Babilis, una família kurda siriana d'una vintena de membres. Per entendre'ns, no calia que parléssim ni una paraula en àrab o kurd. Compartir un àpat, acceptar la seva immensa generositat i deixar els nostres prejudicis, dubtes o manies culinàries a banda, era la millor manera de connectar-hi.

Seure a la vora d'un foc ens evoca records ancestrals. Als camps, la brasa animava avis i tiets a explicar històries i llegendes

als més petits. També a descriure el dramàtic periple fins allí als periodistes estrangers com nosaltres. Era un moment de calma que amagava també el sofriment per obtenir la llenya quan les ONG abocaven la fusta en enormes piles on s'hi enfilaven les famílies desesperades. Era una lluita despietada pel millor tronc, el que donés més escalfor, el que permetés coure el menjar. Dues necessitats bàsiques: combatre el fred i alimentar-se. Era la lluita per una mica de caliu per a les famílies que portaven mesos vivint al ras, amb l'única protecció d'una modesta tenda de campanya d'uns grans magatzems esportius. Les fogueres eren la il·luminació nocturna i les calefaccions d'Idomeni. Però també eren font de problemes respiratoris i intoxicacions, segons ens van explicar els sanitaris de Metges Sense Fronteres. Les flames que aportaven vida eren doncs, també font de perills. Fins i tot, s'havien produït incendis quan, accidentalment, les flames havien encès algunes tendes, les quals estan fetes de materials molt inflamables.

Ignorant les condicions insalubres en les que havien de viure, molts refugiats mantenien les rutines que havien deixat milers de quilòmetres enrere. La misèria no els feia perdre la dignitat. Recordo veure sortir d'una minúscula tenda un senyor ben entrada la seixantena, ben endreçat i afaitat, amb una camisa que semblava acabada de planxar i uns pantalons amb la ratlla al mig. Detalls aparentment insignificants, però importants. La seva vida havia quedat molt lluny, però no s'havia abandonat. No era un animal com semblava que les autoritats gregues o les institucions internacionals volien fer-li creure, per desanimar-lo a ell i els seus compatriotes i convèncer-lo que tornés per on havia vingut. Podia dormir a terra, enmig del fang, la pols, puces i paparres, podia estar malnodrit, cansat i deprimat... però era una persona i exhibia la seva dignitat. Ben arreglat, sortia de la tenda i es disposava a fer el que feien la resta de refugiats. L'únic que podien fer: esperar. Esperava llargues hores de cua per una ració de menjar.

Esperava el torn per poder-se rentar. O esperava per poder presentar els papers per demanar l'estatus de refugiat. A Idomeni, les autoritats europees no van tenir ni la vergonya de desplaçar-hi prou efectius, ni d'instal·lar uns ordinadors amb un sistema prou eficient per tramitar les peticions d'una manera ràpida i eficaç. Era una humiliació més. Fitxaven els demandants d'asil a través d'Skype, ni tan sols, una presència física. Burocràcia telemàtica. En el documental *My Friend?* que vam realitzar per TV3 amb en Paulí Subirà vam mostrar la indiferència de les agències europees i internacionals. Sort en tenien dels voluntaris independents, les petites ONG i alguna de gran amb molta experiència per oferir-los menjar, unes mínimes instal·lacions i un tracte humà.

L'únic que es pot fer a un camp de refugiats és esperar. Esperen aquells que es van cansar d'esperar al seu país. Esperen una solució política al país del qual han fugit o esperen papers per poder ser acceptats en algun altre racó del món on tenen esperances de construir un futur menys cruel. Esperen un demà millor que el passat que van deixar enrere. Van marxar al camp de refugiats, forçats o volgudament, perquè estaven cansats d'esperar la mort a casa seva, cansats d'esperar amb angoixa que els anessin a buscar com van fer amb els seus veïns o familiars. Esperen poder recuperar la vida aquells que es van cansar d'esperar la mort. I, mentrestant, han posat la seva vida entre parèntesi.

Un parèntesi en el qual encara viuen els sahrauís des de fa més de quaranta anys. Oblidats del món. Víctimes d'un seguit de fatalitats històriques que han marcat el destí d'aquest poble, com explica brillantment en Vicent Garcia Devís: la malaltia i mort del dictador espanyol, la invasió marroquina aprofitant la feblesa espanyola, el paper de les grans potències en un context de guerra freda... Són elements que l'amic Vicent posa en context en un relat amb mirada pròpia sobre els refugiats que probablement més temps porten lluny de la seva terra. Ens explica amb un llenguatge extremadament ric i precís com hi ha generacions de

sahrauís que neixen i moren a l'exili algerià sense haver ni tan sols conegut la terra de la qual es van allunyar pels atzars de la història. I mentre la Història en majúscula no els fa justícia, resisteixen i construeixen les seves pròpies petites històries vitals.

Carles Prats Padrós, periodista

Telenotícies Migdia TV3

Gener 2018

El viatge, d'Europa a Àfrica

L'avió sobrevolava el mar i ens acostava a la galta sud de la Mediterrània. Es complien 20 anys de la Marxa Verda i de l'ocupació del Sàhara Occidental i un equip de reporters preparàvem un documental sobre aquells fets i l'exili dels sahrauís al desert de Tinduf. Gabriel Martí, Josep Lluís Camps i jo mateix vam aterrar a la blanca Alger per dirigir-nos més tard a l'aeroport de Tinduf, a uns 1.400 quilòmetres de la capital, al sud d'Algèria: els campaments dels refugiats, instal·lats amb el consentiment i el suport del Govern algerià. Hi havia una treva intermitent, amb atacs esporàdics, però la tensió i la guerra continuaven latents a les dos bandes de la línia de guerra, el Polisario i el Marroc. Ha de servir aquesta experiència professional i personal només com a introducció d'un repàs sobre la història d'un conflicte enquistat que ningú ja no recorda, en un món ple de titulars i guerres que s'enceten, s'obliden i es cremen periodísticament en dies o setmanes. Al Sàhara Occidental cap promesa cap paraula donada ha estat complida.

A Alger, la ciutat dels mutilats, a qui no li faltava un braç li faltava una cama, esperàvem l'avió militar que ens havia de traslladar als campaments del Polisario. Aquesta era i és l'única entrada a Tinduf per als estrangers i per als «nacionals». La part marroquina que aïlla els sahrauís del món, des del sud marroquí fins a Mauritània i les Illes Canàries, fan d'aquesta via algeriana l'única porta d'entrada i d'eixida dels campaments sahrauís i de la zona lliure dels territoris ocupats.

El procés del referèndum es troba totalment bloquejat, els representants de l'ONU no disposen d'una autoritat real i efectiva, des que van arribar a la zona el setembre de 1991. En aquest temps, el

territori ocupat del Sàhara, les dos terceres parts del país, l'exèrcit, la policia i l'administració funcionen i estan organitzats com en qualsevol «altra» província marroquina.

En arribar a Tinduf, una zona cedida al Front Polisario (Front Popular d'Alliberament de Saguia el Hamra –La Séquia Roja i Río de Oro– els noms del nord i el sud del Sàhara Occidental), un grup de joves soldats ens donen la benvinguda a bord d'un Land Rover verd fosc, camuflatge de guerra, i ens instal·len en una de les cases color fang vermell fosc de terra, en una de les daïres més pròximes al departament de Comunicació del Govern Sahrauí, a Rabouni. El jove diplomàtic Muhammad Abdul·là, vestit de cap a peus de militar, ens acompanyarà durant tota la nostra estada, tant a Tinduf com al Sàhara lliure. Muhammad, de sobte, fixa el seu posicionament sobre l'ocupació marroquina: «Si el general Franco no haguera estat morint-se, els marroquins mai s'haurien atrevit a ocupar el Sàhara. El Govern dèbil d'Arias Navarro era una colla d'inútils que només pensaven en ells, en els seus negocis, i en com sobreviure a la dictadura».

Les habitacions són austeres, només tenen una màrfega a terra i una safa amb aigua per a rentar-se les parts o la cara. Un pati quadrat interior, com les cases romanes, refresquen i proporcionen aire i ombra a totes les estances.

A poqueta nit, a la plaça més pròxima, mentre arrien la bandera sahrauí i sona el que sembla un himne, els més vells fan l'última oració del dia vers Orient i uns soldats ens encenen en flama viva una conca amb llenya del desert a la porta de la casa, com un far en un mar de sorra.

Viuen en aquesta zona unes 170.000 persones, encara que la població fluctua i en deuen ser més. En una haima de grans proporcions ens dóna la benvinguda el governador de la wilaiia d'Auserd, una de les més grans i importants de l'administració sahrauí. Muhammad Rahal va vestit amb una gel·laba blanca i assegura que el Sàhara i els sahrauís són part del Magreb: «Estem a favor de crear

una gran àrea econòmica del Gran Magreb. Nosaltres també som Magreb. Però això no serà possible si algun dia no som independents. Serem socis lleials, des del respecte al veí, des de la igualtat!».

Un recinte militar, construït amb maons de fang, s'alça enmig del desert. És un dipòsit d'armament arrabassat a l'exèrcit reial. Bona part de l'armament, fusells, metralladores i peces d'artilleria, està fabricat a Sevilla, com consta a les plaques de les armes arreplegades al camp de batalla.

En unes grans caixes de fusta es guarden com un trofeu de campanya les fotografies dels soldats detinguts o morts en temps de guerra. Molt a prop es troba la presó de Brham Esserfati. Es tracta d'una instal·lació circular, feta amb fang, pedra i sorra, amb unes cel·les rodones, com mitja taronja partida per la meitat on viuen, en situació de semilibertat, els soldats marroquins capturats pel Polisario. Els presoners han sigut alliberats, però Rabat no accepta el retorn. Seria reconèixer que el Sàhara és un altre país i que aquest està en guerra amb el Marroc, seria reconèixer l'agressió sobre l'excolònia espanyola.

En una de les escoles del desert, a la wilaiya d'Auserd, els més menuts taral·legen la lletra d'una cançó en Hassania: «Donaríem un dia de vida per vore el mar, per somniar, pel Sàhara lliure...»

I dins de l'escola, aprenen també castellà i el mestre els fa cantar en veu alta: «Caracol, caracol, caracol... asoma los cuernos... deja ya la col. Caracol, caracol, caracol...»

Aquests xiquets i molts dels seus pares no coneixen més que el desert de Tinduf, eixe és tot el seu univers, mai han estat en territori del Sàhara ocupat, a la vertadera ciutat d'Auserd, de Smara o Al-Aaiun, només coneixen els noms de les wilaiyes de cases de fang i haimes d'aquest racó, oblidat del món, cedit per Algèria.

Tornem a la dairya, cada wilaiya està administrativament dividida en daïres, com la ciutat i els barris. Un ase transporta un taüt al cementiri i, de tornada, ve ple de verdures per al mercat. Una dona, vestida amb la tradicional *melfa*, un tros de roba d'uns 4 me-

tres, cosida i tenyida a Mauritània per regla general, arrossega una bombona gran de gas amb una corda circular, un mecanisme que fa rodar pel terra l'aparell cilíndric amb un mínim esforç.

La societat està totalment organitzada. Hussein Hassan és un cuander que fa de metge de capçalera. Porta una cama ortopèdica perquè durant l'ocupació espanyola va perdre la seua en una manifestació en favor de la independència de l'Estat espanyol. Un tinent el va metrallar mentre Hussein portava una pancarta: «Vaig ser metrallat i vaig caure a terra. Amb mi van entrar a l'hospital 41 ferits més».

Encara els queda temps per a resar. I ho fan, Al·là prové del sol, com tots els musulmans, cinc vegades al dia.

En una de les haimes i en el temps de descans previst, Naha Almet i Boaba Luhsen ens preparen el te dels tres sabors: el primer és amarg com la vida, el segon, dolç com l'amor i, el tercer, suau com la mort. Ens omplim de perfum, ens fumen la roba amb encens, ens pinten les mans amb henna i ens conviden a beure llet de cabra, espessa com la sang vessada en aquesta guerra.

Mohamed Embarek vist un «darrà» negre i blanc molt elegant. Té el cabell fort com el pèl d'un cavall i la barba betejada amb canes blanques. Té 77 anys, és alt i prim i aparenta una vitalitat com si en tingués 40. Parla un castellà ben pronunciat i mastega cada paraula. Aquest exfuncionari de les forces colonials espanyoles es troba assegut a la seua haima, ell és ara el principal cronista oficial de la RASD i del Front Polisario: «Un dels moments més amargs de la meua vida va ser el dia en què l'exèrcit del rei Hassan ens va atacar per primera vegada amb gas mostassa i fòsfor blanc. Molta, molta gent va perdre la vida i molts quedàrem ferits. Vam estar arplegant trossets d'ossos i de carn dels nostres familiars i amics durant moltes setmanes. Arplegàvem les restes carbonitzades en sacs de jute. Estaven carbonitzats! No sabíem com identificar-los ni soterrar-los!».

De nit, dalt d'un vehicle Land Rover amb les cortinetes interiors abaixades, arribàrem a la seu de la presidència del govern de

la RASD a Rabouni. Allí ens esperava el president de la República, Muhammad Abdelaziz, amb una tassa de te verd amb menta a la mà. Ens va convidar i, sense massa preàmbuls, va començar a parlar: «Ceuta i Melilla s'han usat sempre en contra de nosaltres. Són les cartes de pressió que utilitza Rabat contra l'Estat espanyol. I també utilitza el xantatge de la qüestió pesquera per a extorsionar econòmicament i políticament Espanya i Europa. Però jo li dic que Ceuta i Melilla són un tema estrany a la nostra guerra, una qüestió no lligada al Sàhara. Curiosament sempre ix a relluir cada vegada que Espanya i el Sàhara milloren les seues relacions. Només li puc dir que per a nosaltres les Illes Canàries són Espanya. Sap vosté que des del Marroc s'alcen ja veus que diuen el contrari!».

Els sahrauís de Tinduf, entre pedres i sorra calenta, han aconseguit crear oasis artificials i una agricultura humil, però pròspera. La ramaderia i l'ajuda internacional completen una economia sense pretensions, però suficient en el dia a dia.

A la wilaiya d'Auserd hi ha un únic hospital. Només hi ha alcohol i unes aspirines que els arriben de Bombai. El plor de Mohammed, que acaba de nàixer, trenca el silenci de l'estança. Fatimetu, la mare, en vore el fill acabat de nàixer li promet que algun dia el portarà a Al-Aaiun, on viuen els seus pares, els avis del xiquet.

L'endemà, abandonem Tinduf i ens endinsem amb un jeep de camuflatge en la zona alliberada, el territori lliure del Sàhara. A tota velocitat, per camins intransitables, busquem l'horitzó inabastable, cap al mur de més de 2.700 quilòmetres que divideix el Sàhara ocupat del territori lliure. Ens dirigim cap a les dunes que precedeixen la immensa vall que separa les dos parts en conflicte, ara en situació «de tensa treva».

Ací el desert és bellíssim: boscos, corbs, fardatxos de colors, ramboses del desert, cabres i dromedaris... i miratges que enganyen la vista i el cervell. I el xaloc, un vent calent que sembla eixir de la boca d'Al·là furiós contra la guerra i les injustícies, una bufada de Déu a la terra.

El soldats que ens acompanyen aprofiten el viatge per a transportar i repartir armes i municions al front. La treva es trenca esporàdicament en alguns punts del mur de sorra. La cèl·lula militar que ens acompanya, reunida amb altres militars del Polisario acampats a la zona lliure del mur, decideixen atacar una torre de vigilància marroquina des d'on despús-ahir els soldats del Rei van atacar el Polisario. «Vol que ataquem i vosté ho grava? No, no, nosaltres no tenim res a veure amb aquesta guerra. Només som periodistes, no hem d'interferir en el conflicte de cap manera».

I van atacar, sense el nostre permís i van obtindre resposta de l'artilleria alauita. I nosaltres, davant l'evidència, ho vam filmar.

De tornada, deixem el camí. La llarga i blanca polseguera podria alertar l'artilleria enemiga i atraure els projectils com una diana certera. 16.000 hòmens vigilen a aquesta part de mur, més de 100.000, a la part marroquina.

Es fa de nit i el negre Macguei ens prepara el sopar. Hui menjarem ous bullits i fardatxo, la carn d'aquest rèptil del desert és deliciosa com la d'un llenguado. I dormirem al desert del Sàhara lliure a la haima d'una família beduïna, una haima embastada i cosida amb pells de cabra i dromedari. La dona del beduí sacsa la llet acabada d'esmunyir en la pell buida d'una cabra, d'aquesta manera fabriquen una espècie de iogurt i formatge. Ens ofereixen llet de dromedària en un got de fusta d'acàcia. En aquesta part del territori viuen disperses part de les 36 tribus sahrauís que, a la primera part dels anys 70, assumiren una única consciència nacional. El pare beduí, que viu només amb la seua dona i fills, en la immensitat del paisatge ens diu amb gestos clars «que se'n vagen, els ocupants ací no fan cap falta!». Dormir enmig de l'aclaparador silenci del desert, veient les estrelles directament al cel, tan clares i lluentes, ens fa respirar de nou una sensació intrauterina que ens envolta i reconforta.

Abandonem Tinduf i els campaments i tornem via les Canàries a la zona ocupada, volem conèixer les raons de l'altra part i també la dels sahrauís, alguns d'ells provinents de la cúpula del Front

Polisario, que han canviat de bàndol i causa i han passat a les files contràries, a les files del Marroc.

A l'altra part del mur, al Sàhara ocupat, la situació es complica. Hem de treballar amb dos policies al darrere, uns funcionaris que ens diuen què podem fer i què no. Són ells els que ens diuen a qui podem entrevistar i a qui no.

I allí, a la zona ocupada, viuen còmodament els desertors de la causa sahrauí. Acompanyat de l'esposa i una filla, l'exdirector de seguretat militar del Front Polisario, Omar Hadrani, vestit amb un darrà blanc elegantíssim, ens ho explica en un castellà suficient, mentre la seua família l'observa amb admiració: «Un marroquí del nord o del sud.... és el mateix. I els sahrauís són marroquins del sud. Tot el conjunt, tota la nació ha d'ajudar per a la construcció del nou Marroc i el gran Magreb. I això serà bo per a tots!».

En un jardí ple de margarides on canten els ocells a les branques d'un xiprer, l'exdirector del Departament d'Informació del Front Polisario, Marabih Rabú, ens aporta l'explicació de la seua deserció: «Les dones allí, a Tinduf, estan anèmiques, els xiquets també anèmics, alguna gent als campaments mor empresonada, mor a la presó, i d'això ningú no en parla. On estan els drets humans??».

Muhammad Kadur era un militar d'alta graduació també del Front Polisario. Vestit a l'occidental, Kadur incideix en les bondats del Marroc i en els defectes de la RASD: «El Polisario és expert en tortures. Et claven en un forat de tres metres de profunditat sota terra, et deixen un llarg període «a pa i aigua» fins que ells veuen que has recapacitat i has tornat a pensar igual que la línia dura oficial. En eixe moment et trauen del forat i pots tornar a viure amb ells però molt vigilat, vigilat a totes hores».

A Al-Aaiun, *Soyez les bienvenus a Laayoune* resa un cartell a l'arc d'entrada a la capital. Rabat ha invertit molts milions a consolidar l'ocupació, un clàssic. Quasi 500.000 colons es consideren ja marroquins-sahrauís i reclamen que se'ls incloga en el cens espanyol de 1974 per a votar a favor de la Unió, de Rabat. Des d'Espanya fins

ací, a Al-Aaiun, només hem vist a la platja un avió a l'aeroport, un camió de transport de l'empresa valenciana Mudanzas Valero i algunes paraules en castellà del temps de la colònia. Un ruc es menja un petit bri d'herba entre runes i deixalles. Encara es veuen algunes claus al pany a les cases.

Els fosfats ja no són el que eren però gràcies als fosfats que s'han vessat al mar i que han contaminat part de la costa i l'aigua, les algues han crescut més del que toca i ara s'utilitzen per a confeccionar cosmètics que arriben a exportar-se.

A Al-Aaiun, les famílies, els pares i els germans dels membres del Front Polisario mantenen l'actitud ferma, però la boca tancada.

I, mentre la cort alauita de Hassan II retarda eternament l'anunci i promés referèndum, malgrat la treva, un poble viu a l'interior del desert en peu de guerra.

Són el Front Polisario, un exèrcit on hi ha soldats nascuts al Sàhara, però també al Marroc, a Mauritània, a Mali i a Algèria. Fills de sahrauís que s'exiliaren des dels anys seixanta a causa de les guerres tribals contra l'ocupació espanyola, primer, i després contra la marroquina. Ara fa més de 25 anys de l'inici de la guerra d'independència i no s'albira encara cap raig de llibertat en l'horitzó sahrauí. I la boca i el pensament dels beduïns, dels pastors del desert, dels guerrers del present, s'omplin de terra. El xaloc cansa la vista i el sol és l'únic paisatge.

I la pau, tan llunyana, ja no es recorda.